

El Nadal de Salvat-Papasseit

El tema de Nadal, en la poesia catalana, ha estat gairebé una constant de la Renaixença ençà i és a bastament conegut. Se'n podria fer, i em penso que se n'ha fet, més d'un recull, més d'una antologia. Però entre tots els poemes que hi fan referència n'hi ha un, per mi, que fulgura amb una llum especial i més intensa que cap altre. És el *Nadal* de Joan Salvat-Papasseit. Tot i l'evocació de Maragall, o el fragant poema de Sagarra, o la penetració de Riba en *Els tres reis d'Orient*, que s'endinsa per una temàtica de contingut similar, o les nades de J.V. Foix, el poema de Salvat-Papasseit té quelcom de paradigmàtic sobre el qual han coincidit diverses generacions de lectors, però que n'ha estat mai, que jo sàpiga, degudament analitzat. El poema s'ha endinsat en les nostres fibres, ha esdevingut substància nostra, s'ha retransmès emocionalment, sense que ens hàgim deturat a considerar què vol dir el seu contingut ni què implica l'emoció que ens provoca. I això no sé si per un afany de deixar-lo intacte, intocat, o per un moviment de covardia involuntari.

El poema és una mica maldestre al començament, cal convenir-hi. D'entrada ens adonem, a causa de la seva mateixa tosquetat, que allò que el poeta ens vol comunicar és quelcom de molt autèntic. Avui em pregunto, fins i tot, si aquesta mena de balbuèig incipient amb el qual s'inicia el poema no l'hem d'interpretar com una mostra vivíssima del nostre parlar incipient, de la nostra llengua recuperada —malmesa i recuperada—, que desconeix l'art de la retòrica, que no sap empolainar-se, ni gairebé vestir-se. El poema se'ns presenta nu.

Tot i els seus defectes formals el poema ens empeny endavant, es fa llegir, ens hi obliga. Gairebé sempre és reproduït erròniament, sense recuperar la seva distribució tipogràfica original. I això constitueix, al meu entendre, un greu error, car la plàstica —o l'òptica, si voleu— atenua en part, aquells defectes. Si el verb sentir és usat, inicialment, en dues accepcions diferents —la sensible i l'auditiva—, l'estranyesa que això ens pot produir queda mitigada per l'hemistiqui visual, que ens adverteix sobre el canvi de pla. També en aquesta conjunció de plàstica i verb, o de recurs visual, hi veig un vestigi molt concret i molt important de la nostra Renaixença.

En la seva versió original el poema no era puntuat, i aquesta manera de presentar-lo —influència, sens dubte, d'Apollinaire i potser d'Éluard— també caldria que fos respectada. L'absència de puntuació ens obliga a intervenir de més a prop en el poema, a reconstruir els versos, a *endevinar-los* més que no pas entendre'ls. En puntuar-los, els sotmetem a una lògica més estricta. L'absència de puntuació no pot ser mai una excusa per a no escriure com cal, sobretot avui, però ja hem començat reconeixent en el poema certes inhabilitats que, en esmenar-ne la tipografia i en puntuar-lo, són posades encara més en relleu i esdevenen menys perdonables perquè entren en un circuit diferent, que és el de la normativa estricta. No és que jo ara m'insurgeixi contra aquesta, que he respectat i he acatat sempre, per pura disciplina, encara que en alguns punts m'engavanyi una mica, però crec que comprendre i estimar Salvat-Papasseit és, en alguns casos, com en aquest, comprendre'l en el seu món, en el seu primitivisme

lingüístic, que ha estat, en bona part, el nostre primitivisme, en el qual no podíem romandre, però el qual tampoc no podem renegar sense desconèixer, en fer-ho, la nostra idiosincràsia,. Sens dubte, la batalla principal del noucentisme fou aquesta. Contra les boires nòrdiques i contra la imprecisió del llenguatge calien la llum mediterrània i la normativa lingüística. Però, alerta!, no pas com un final, no pas com una arribada, sinó com un mitjà per anar més endavant.

Sortosament, Carles Riba escriurà, al cap d'uns anys, uns quants poemes sense puntuació, compresos en la seva suite *Per a una sola veu*. Era reconèixer que en l'empresa de Salvat-Papasseit hi havia quelcom que mereixia ser tingut en compte i no descartat tan prematurament. Riba usà aquesta, diguem-ne, llicència després de passar per la normativa més estricta i de sotmetre-s'hi del tot. Però en els poemes esmentats, si bé la vena auditiva va més enllà encara que la de Salvat-Papasseit, la part plàstica o tipogràfica ha deixat de comptar-hi. Som en un món molt més intel·lectual. Riba realitza, en aquests poemes, un esforç per anar més enllà del noucentisme a través d'aquest, per retrobar el món del somni i l'inconscient de la paraula.

El carrer, la llar i la consciència

El poema de Salvat-Papasseit està integrat, des del punt de vista formal, per tres estrofes, cadascuna de les quals ens situa en un pla diferent: el del món de fora, del carrer, de la llar, ja més interior, més íntim, per acabar desembocant, en l'última estrofa, en el de la nostra consciència.

Les tres estrofes són progressivament aconseguïdes. Els defectes inicials desapareixen del tot en la darrera, gairebé com si tot el poema fos escrit en funció dels últims versos i, encara més, dels últims mots.

Els primers versos del poema són impressionistes. El poeta comença fixant-se en unes sensacions que té, del llit estant, en despertar, i fixant-les sobre el paper. Són sensacions que corresponen a la imatgeria d'un barri vell i més aviat pobre de la ciutat. La segona estrofa és descriptiva, però ens fa passar del carrer a l'interior de la casa.

La tercera estrofa, enllaçant directament amb la segona, s'inicia amb el mot amb què aquella s'acaba i ens introdueix en la intimitat de cadascú. És una evocació anticipada del dinar de Nadal, durant el qual el poeta constata que ell i els seus, com moltes famílies del país, oblidaran per un moment la seva condició, la seva pobresa. Això s'esdevindrà precisament quan Jesús ja serà nat o quan, a causa d'aquell àpat, ens adonarem que ja és nat. Fixeu-vos-hi bé: ens n'adonarem menjant, gràcies al menjar. Gràcies, diguem-ho d'una vegada, a un acte que més aviat sembla pagà. I aquesta falta de cristianisme s'introduirà d'esquitllentes, subreptíciament, com una acusació, a l'hora més delectable de l'àpat, en el moment de les postres. Aleshores Jesús mirarà els comensals —un per un i tots alhora—; però per tal que ens pugui mirar tots alhora cal que la seva presència s'hagi interferit entre comensal i comensal; que sigui, per tant, omnipresent. I aquest àpat, que semblava un acte joiós, per a celebrar un esdeveniment joiós, provocarà el primer plor en aquest nounat, car després d'haver-nos adreçat aquella mirada arrencarà

a plorar. Per a què plorar? La clau del poema rau en aquest mots finals, amb els quals Salvat s'endinsa amb un filiberquí en les nostres fibres de cristians per dir-nos que no ho som de debò, perquè nosaltres, pobres, també quan podem, fem com tots els homes, oblidem els altres pobres. Es posarà a plorar perquè, en mirar-nos, haurà penetrat en el fons últim de la nostra consciència i haurà descobert la nostra trista condició humana.

No sé si les generacions actuals llegeixen gaire aquest poema, si el tenen present, si és un element cultural de pes com ho ha estat per a moltes generacions de catalans, creients o no creients. La societat de consum més aviat ve a distreure'ns d'aquests esquemes, a treure'ls importància o a obtenir que els desatenguem. Vull creure que darrera d'aquesta façana enganyosa encara batega, en una forma o altra, aquell món entranyable i aquell Nadal que Salvat-Papasseit ens ha llegat a través del seu poema.

Josep Palau i Fabre

Avui, 24 de desembre del 1986